

HZ. PEYGAMBER VE DÖRT HALİFE DÖNEMİNDE BEKÇİLİK/ÖZEL KORUMA

Dr. Metin YILMAZ*

ÖZET

İç tehditlere karşı devletlerin vazgeçilmez değerlerini koruyan ve fertlerin güvenliğini sağlamada önemli rolü olan bekçilik geçmişten günümüze önemli kurumlardan biri olarak varlığını sürdürmüştür. Siyasi tarih anlatımında gizli kalan bir takım nüanslar, yönetim, kolluk görevlileri ve halk üçgeninde vuku bulan olayların katkısıyla bu araştırmamızda açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Giriş

Toplumda yaşayan her ferdin bütün zamanlarda ve mekanlarda malını, canını, namusunu güvende hissetme arzusu süregelenmiştir. İnsanoğlunun tenneffüs ettiğı hava, içtiğı su kadar emniyetinin sağlanması da başta gelen ihtiyaçları arasında yer almıştır. Zira emniyet olmaksızın dünyada mevcut olan hiçbir değerin kendisi için anlamı olmayacaktır. Devlet idaresinden mesul olan yöneticilerin de tebâsına hizmet edebilmeleri, onlara rahat bir yaşam sunabilmeleri için karmaşadan ve güvensizlikten uzak huzurlu ortama ihtiyaç vardır. Bu gerekçeyle tarihin her aşamasında idareciler kendilerinin ve halkının emniyetini sağlamayı öncelikli hedef olarak benimsemiştir.

Günümüz emniyet teşkilatının en temel unsuru olan polisten daha eski olduğu anlaşılan ve güvenlik teşkilatının alt birimi sayılan bekçilik kurumunun, Arap toplumuna komşuluk yapan, Eski Mısır, Babil, Bizans ve Sasanî Krallıklarının idarî bünyelerinde varlığı ve farklı özelliklere sahip olsa da, güvenliği kısmi olarak sağlamanın temel unsuru olduğu anlaşılmaktadır.¹

Mezopotomya, eski Mısır ve Çin uygarlıklarında belirli sınıflar tarafından üstlenilen, hatta Hamburabi kanunlarında özel düzenle-

* Araş.Gör.Dr. OMÜ. İlahiyat Fak. İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilimdalı

¹ Akıncı, R. Füsün, **Polis Toplumsal Bir kurum olarak Gelişmesi Polis Alt kültürü ve insan Hakları**, İst. 1990., s.23.

melerle görev alanları tespit edilen ve polis dışında yükümlülükleri bulunan bekçi sınıfıyla karşılaşmak mümkündür.²

İran'da sürekli teyakkuz halinde bulunan, saray içi ve dışında, imparatorun özel odasında koruma görevi yapan bekçilerin varlığı bilinmektedir. Bunlar, kralla sürekli irtibat içerisinde bulunan bekçibaşının nezâretinde çalışmaktaydılar.³ Krala bağlılık yemini eden ve onun sadık dostları sayılan bekçilerin/özel korumaların sayısı Ebreviz döneminde altı bine kadar ulaşmıştır.⁴

Bizans'ta ise, başlangıçta iç emniyeti sağlamakla yükümlü olanlar askerler olmakla birlikte,⁵ zamanla Praefectus isimli valilerin himayesi altında çalışan ve Stationarii olarak anılan diğer muhafızların bu görevi üstlendikleri anlaşılmaktadır.⁶

Cahiliye döneminde Arap yarımadasında bekçilik veya benzeri bir güvenlik biriminin varlığı mümkün görünmemektedir.⁷ Bu dönemde bırakınız emniyet teşkilâtını, kaza fonksiyonunu yerine getirecek, devlete bağlı adli bir organ dahi mevcut değildi.⁸ Her birey veya kabile kendi hakkını korumak ve almak zorunda idi. Eğer kişi maddi yönden ve nesep açısından güçlü ise hakkını aramada problem yaşamaz, zayıfsa hakkı gasp edilirdi.⁹ Her ferdin kendi hakkını arama çabası içerisine girmesi toplum içi anarşiyi doğurmakta ve durum çoğunlukla kabileler arasında çatışmaya kadar uzanmakta idi.¹⁰ Kabileleri sonu gelmeyen iç savaşa sürükleyen etken, merkezi hükümet teşekkülünü reddederek, sadece kabile asabiyeti ve neseple övünme stratejisinin tescili anlamındaki intikam alma ve kan dökme adetidir.¹¹ Araplar'ın şahsiyetinin oluşmasında vazgeçilmez unsur

² Zinâti, Mahmut Selam, *en-Nuzumu'l-İctimâiyye ve'l-Kanûniyye fî Bilâdi'n-Nehreyn ve 'Inde'l-Arab Kable'l-İslâm*, yy.1986, s.118-119; Akıncı, *Polis*, s.23; Okandan, *Umumî Hukuk*, s.46,48.

³ Taberî, *Târîh*, Beyrut, 1987, I, 396-397.

⁴ Ersen Musa, Reşid, *eş-Şurta*, s.23.

⁵ Ersen Musa, Reşid, *eş-Şurta fi'l-Asri'l-Emevî*, Mektebetü's-Sind, Kuveyt, 1990, s.19-20.

⁶ Okandan, Recai Galip, *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri*, İst. 1979, s.42; Umur, Ziya, *Roma Hukuku*, İst.1951, s.42; Akıncı, *Polis*, s.26. Kralın özel korumalığını yapan, polis teşkilâtının öncülü olan ve *Palatina* olarak da isimlendirilen bekçilerin statüsü zamanla değişmiş asli görevi yanında orduya katılan askeri birlik hüviyetine bürünmüştür. Ostrogorsky, *Bizans Tarihi*, s.39.

⁷ Cevad, Mustafa, *Evveliyetü's-Şurta ve Etrâfûhâ ve Esnâfûhâ 'Inde'l-Arab, Mecelletü's-Şurta ve'l-Emen*, Sayı:1, Bağdat, 1968, s.15.

⁸ Atar, Fahrettin, *İslâm Adliye Teşkilâtı (Ortaya Çıkışı ve İşleyişi)*, Ankara, 1991, s.36.

⁹ H.İbrahim Hasan, *Siyasî Dinî Kültürel İslam Tarihi*, çev. İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, İst., 1985, I, 73

¹⁰ Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, AÜİF. Yayınları, Ankara, 1982, s.100

¹¹ Mevlanâ Şibli, *Asr-ı Saadet*, çev.Ömer Rıza Doğrul, İst. 1921, I, 403.

olarak benimsediği *asabiyetle övünme* olgusu, merkezi hükümet ve teşkilâtların oluşmasına mani olan ve güçlü bir kabile mensubiyetini geçerli kılan en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²

Bu dönem içerisinde tek medenice yaklaşım olarak, Benî Hâşim, Benî Mahzûm ve diğer önemli kabile büyüklerinin kazâi fonksiyonu ifâ maksadıyla devreye girme ve problemleri kısmen de olsa çözmeye işlevi olan *tahkim* uygulamasını gösterebiliriz. Kabile içerisinde çıkan, ihtilaflar, şan ve şeref sahibi, doğru, emin, tecrübeli ve şahsiyetli kişilerce çözülmeye çalışılırdı.¹³ Miras taksimatıyla ilgili olarak ortaya çıkan anlaşmazlık ve kavgalar ise gününbirlik yapılan toplantılarda çözüme kavuşturulurdu.¹⁴ Kabilesinin başını sıkıntıya sokan ferdi taşkınlıklarda, yani, örfe muhalif davranıldığında kabile meclisinin aldığı karar çerçevesinde ölüm, sürgün gibi cezalar uygulanırdı.¹⁵ Fakat bunlara, itiraz anında yaptırım uygulayabilecek, kaçtığı yakalayabilecek, arabuluculukta hakeme yardımcı olacak bir emniyet biriminin varlığından bahsetmemiz imkansızdır.¹⁶ Araplar kendi aralarındaki asayiş ilkel sayılabilecek bir yöntemle çözmeye çalışmakla birlikte, Hicaz bölgesinde yaşayan ecnebilerin durumu emniyet açısından daha vahim bir hal arz etmekteydi.” *et-tehâluף* (anlaşma) usulüyle kabile ileri gelenleri mazlum durumdaki bu kişileri himayesi altına alarak, onların korunmasını sağlamaktaydılar. Özellikle İslâmın ilk yayılış döneminde asilzadelerce ezilmekte olan müslümanları belirli bir bedel ödenerek himaye altına alma (eman verme) adeti daha da yaygınlaşmıştır. Bunlar göstermektedir ki Hicaz yerleşik toplumunda asayişin sağlanmasında veya anarşinin baş göstermesinde rol oynayan faktör kabile ileri gelenlerinin tavrıdır.¹⁷

Mekke, İslâm öncesi ve sonrası, coğrafi konumu ve dini merkez olması nedeniyle, diğer bölgelerden güvenlik açısından hatırı sayılır ölçüde farklılık göstermekteydi. *Eşhuru'l-hurum* olarak isimlendirilen ve savaşılması yasak olan dört haram ay süresince üç ayrı fuar merkezinin Mekke civarında kurulması, örfen tesis edilen sulh ortamının en ciddi şekilde uygulanma merkezinin bu bölge olmasını gerekli kılmıştır. Zira ticari alışverişlerin, kültürel aktivitelerin organize bir şekilde yapılabilmesi için, Mekke idari fonksiyonlarının işleyişi,

¹² Corci Zeydan,, *Medeniyeti İslamiye Tarihi*, çev. Zeki Meğamiz, İst. 1328, IV, 30; Çağatay, *İslâm Öncesi*, s.129.

¹³ Ersen Musa, *Şurta* s.17.

¹⁴ Çağatay, *İslâm Öncesi*, s.100.

¹⁵ Rafii, Enver, *İslam'da Sosyal Düzen*, çev., Ahsen Batur, İst.1986, s.14.

¹⁶ Ersen Musa, *Şurta*, s.17-18; Atar, *Adliye Teşkilâtı*, s.36.

¹⁷ Ersen Musa, *Şurta* s.18-19; A.Serdar, Özlü, *Asr-ı Saadette İç Güvenlik Meselesi*, Ankara 1995, s.23.

tevarüs yoluyla belirlenmiş fertler eliyle gerçekleşmekteydi.¹⁸ Bu hizmet birimleri içerisinde en önemli yeri düzenin sağlanması, şikayet ve davaların görülmesi amacıyla belirli bir süreyle görev yapan güvenlik güçleri oluşturmaktaydı.¹⁹ Merkezinde barındırdığı Kutsal Beyt, Arabistan'ın hiçbir yerinde olmadığı kadar Mekke şehrine, emniyet ve selamet temin etmekteydi. Kur'an'da, Kureyş kabilesine işaretle Kutsal Beyt'in Rabbi'ne ibadet ve kulluk şartıyla Allah'ın onları her çeşit korkudan emin kıldığı ifade edilmektedir.²⁰ Aynı şekilde Mekke'ye has olarak, haram aylar dışında kalan diğer sekiz ay içerisinde de *basl*²¹ olarak isimlendirilen ve halkı yağmadan zarardan koruyan müessesenin varlığından söz edilmektedir.

Üç kişi tarafından, daha Cürhümlü'ler zamanında haksızlığa uğrayanların yardımına koşmak maksadıyla kurulan ve zamanla feshedilen *hulful-fudul*²² teşkilâtı, Hz. Peygamber'in amcaları tarafından yeniden canlandırılarak, zulme karşı gönüllü birlik halinde kurulmuş ve kurucuları ebediyete kadar da bu kurumun devam edeceğine dair yemin etmişlerdir. Resûlullah'ın bu kurumdan övgüyle bahsetmesi, işleyiş şeklinin makullüğünü izah etmektedir.²³ Kutsal şehrin korunmasına yönelik diğer faaliyetler ise, Kureyş'in on ayrı soppu arasında taksim edilmiş vazifeler arasında yer alan, Benû Abduddâr oğullarından Osman b. Talha tarafından yürütülen Nedve (şehir parlamentosu) ve Kâbe'nin Muhafazası (*sidâne*), Benû Teym Oğullarından Ebû Bekir'in üstlenmiş olduğu kan diyeti, zarar ve ziyanın tediyesi (*Eşnak*) görevidir.²⁴

Anlaşıldığı şekliyle yerleşik hayatın hüküm sürdüğü şehirlerde, özellikle Mekke'de görevi emniyeti sağlamak olan bekçilere rastlamak mümkün olmamakla birlikte hem adli hem idarî sahayı tanzimle kendini mükellef sayan bir kısım gayrı resmi teşkilâtın varlığından söz etmek doğru bir tespit olacaktır. Özellikle aristokrasinin hakim olduğu Mekke'de, bu vazife bilincindeki ısrarcılığın altında yatan en

¹⁸ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi (Hayatı ve Faaliyetleri)*, çev. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İst. 1993, I, 24; Ayrıca Mekke'de kurulan panayırlar hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbrahim Yılmaz, *Panayırlar ve Arap Dili ve Edebiyatının Gelişmesinde Oynadığı Rol*, (Basılmamış Doktora Tezi) A.Ü.S.B.Enstitüsü, Erzurum, 1997.

¹⁹ Çağatay, *İslâm Öncesi*, s.113

²⁰ *Kur'an, Kureyş, (106): 1.*

²¹ Kelime asıl anlam itibarıyla savaşa cesaretlendirmek manası yanında *menetmek, yasaklamak* gibi harbe karşı duruş anlamı da taşımaktadır. Kelimenin daha geniş anlamı için bkz. Zemahşeri, *Esâsü'l-Belâğa*, s. 37.

²² İbn Manzûr, Muhammed b. Mûkerrem, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut, ty., XI, 527.

²³ Hulful-Fudul faaliyetleri ve örneklerle ilgili daha geniş bilgi için bkz. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 52-53, II, 845.

²⁴ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 847-48.

büyük nedenin, üstlenilen her görevin kendileri için şan, şeref ve üstünlük göstergesi olduğunu söylememiz mümkündür.

A'râb olarak isimlendirilen göçebe Arap toplumunda ise belirli bir meskun mahallin söz konusu olmayışı sürekli yer değiştiren toplum yapısına sahip olunması böyle bir toplum içerisinde hiçbir teşkilâtın oluşmasına izin vermemekteydi. Kabileler arasında anlaşmazlık çıktığında, reisin komutanlığında eli silah tutan tüm kabile bireylerinin katılımıyla askeri birlik oluşturulur ve karşı tarafa topyekün harp ilan edilirdi. Barış zamanı ise bireyler arasındaki anlaşmazlıkları kabile ileri gelenlerinden oluşan bir heyet çözümlerdi. Nerede bir otlak ve su bunsalar orası onlar için belirli süre konaklayabilecekleri mekan konumunda idi. Dolayısıyla bu denli değişkenlik arz eden bir yapıya sahip göçebe yaşantıda ne uzmanlaşmış askeri birliğe ne de iç güvenliği sağlayacak olan bekçilere ihtiyaç duyulmamıştır.²⁵

Yemen bölgesinde ise siyâsî yapının tamamen farklı olması ve babadan oğula intikal eden krallık rejimine dayanması, Hicaz bölgesine nazaran teşkilâtın oluşması bakımından tamamen farklılık göstermiştir. Her şeyden önce kralların kendilerini emniyet içerisinde hissetmeleri için özel güvenlik güçlerine ihtiyaçları vardı. Taberi'nin naklettiğine göre, yemen kralları saraylarını korumak için özel bekçiler tutmaktaydı.²⁶

1-Hız. Peygamber Dönemi Bekçilik Kurumu

İslâm'ın ilk ortaya çıkış dönemlerinde düzenli bir emniyet kurumunun varlığına dair tarihçiler arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür.²⁷ Bu tartışmanın altında yatan en önemli etkenin *hares*,

²⁵ Ersen Musa, *Şurta*, s.18-19.

²⁶ Taberi, Muhammed b. Cerir (310/923), *Târihu'r-Risul ve'l-Mülûk*, I-X, thk.Muhammed İbrâhim, Kahire, 1964 *Târih*, Beyrut, 1407, I, 331-332.

²⁷ Örneğin Buhâri ve Makrîzî de yer alan rivayete göre düzenli bir emniyet teşkilâtının Hız. Peygamber döneminde kurulduğu görüşü savunulurken, (Buhâri, Ebû Abdillâh Muhammed b.İsmâil (256/870), *es-Sâhîh* Beyrut, 1991. Cihad, 58/70, nr.2885-86-87; Makrîzî, Takıyyudin Ebi'l-Abbâs Ahmed bi Ali, *Kitâbü'l-Mevâ'ız ve'l-İtibâr bi Zikri'l-Hitât ve'l-Âsâr*, I-II, Mektebetü's-Sekâfetü'd-Dîniyye, Kahire 1934, 1972, II, 187)Yakübî hem Hız.Ömer hem de Muaviye dönemlerinde teşkilâtın varlığına ilişkin birtakım işaretlerde bulunmuştur. (Yakübî, Ahmed b.Vadih, *Târîh*, Dâru's-Sâdir, Beyrut, 1960, II, 159, 173, 216) Muasır tarihçilerden Abdüsselam Nasif, Peygamber döneminde kapsamlı emniyet teşkilâtının varlığı iddiasında bulunurken iki delil öne sürmektedir. Bunlardan birincisine göre Rasûlullah @ in Huzeyfe b. Yeman (9/630) 'a yapmış olduğu şu nasihattir: "Sen onlara ancak kadılık yap, câbî, arif,(bilirkişi) veya şurta olma." (Malikî, Ebû Bekr Abdullah, *Riyâdu'n-Nüfus fi't-Tabkâti'l-Ulemâi'l-İfrîkiyye*, Kahire, 1951, I, 172.) Hadiste geçen şurta kelimesini teşkilâtın varlığına delil göstermek, ferde işaret eden hitabı umumileştirmek anlamına geldiği kanaatindeyiz. Zira ariflik ve câbîlik ismiyle başka bir müessesenin varlığı da gündeme gelecektir ki, bu dönem ile ilgili tarihi kaynaklarda böyle bir müesseseye rastlama imkanı yoktur. Bu tür görevler daha ziyade ferdi ilgilendiren konulardır. şurta/polis kelimesinin peygam-

ases gibi bugün ortak bir isim altında değerlendirebileceğimiz özel koruma/bekçiliğe tekabül eden vazifelerin kapsamlı bir emniyet örgütlenmesi olarak kabul edilmesinden kaynaklandığı kanaatini taşı-maktayız. Dolayısıyla bu tespit, İslâm'ın ilk dönemlerinde ileri boyut-ta kurumsallaşmış emniyet teşkilatının var olmadığı, ancak İslâm öncesi komşu devletlerdeki emniyet tedbirlerini andıran ve kısmî özerklik taşıyan bekçilik nizamının varlığı sonucuna bizleri sevk et-mektedir.

Hares ve ases kavramlarını görev anlayışı açısından günümüz perspektifi ile değerlendirdiğimizde, aralarında herhangi bir fark yokmuş gibi görünse de, İslâm tarihinin ilk dönemi ve sonrasında hem terminolojik hem de fonksiyonellik açısından net bir ayrışmanın varlığı açıktır. Hareslik görevi daha ziyade gönüllü veya ihtiyaca bi-naen halk arasından özel koruma amaçlı seçilen grubun yapmış ol-duğu faaliyetler bütünüdür.²⁸

Mastar anlamı olarak meskun bölgelerde dolaşarak gece bekçi-liği yapmak anlamına gelen ve *ass* kelimesinin çoğulu olan **ases**,²⁹ şüphelileri yakalayan, hırsızlık, gasp, katl gibi bir takım suçları en-gellemeyi kendilerine görev edinmiş güvenlik mensuplarına verilen isimdir.³⁰ Ases, sürekli sokaklarda devriye görevi yapması nedeniyle *tauf* veya *taif* olarak da isimlendirilmiştir. Ass kelimesi, yalnız gecele-ri kolluk hizmeti yapanları ifade için özenle seçilmiştir. Aynı kolluk

ber döneminde kullanılması gayet doğaldır. Zira, kelime, Arapça kökenlidir. (Ebû Abdurrahman el-Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, **Kitâbü'l-Ayn**, thk. Mehdi el-Mahzûmî, Dâr-u Mektebetü'l-Hilâl, yy. 1995, VI, 234; İsmail b. Hammâd el-Cevherî, **Tâcü'l-Lüğa es-Sihâh el-Arabiyye**, Beyrut, 1979, III, 1136; Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr el-İfrikî el-Mısırî, **Lisânü'l-Arab**, Beyrut, ty., VII, 330-332; Nasıruddin b. Abdu's-Seyyid Ali b. Mutarrizî, **el-Muğrib fî Tertîbi'l-Mu'rib**, thk. Mahmud Fahurî, Mektebetü Usâme b. Zeyd, Halep, 1979, I, 438; Muhammed b. Ebû Bekr b. Abdulkâdir er-Râzî, **Muhtâru's-Sihâh**, thk. Mahmut Hatır, Beyrut, 1998, s.141; Muhammed b. Yâkub Firuzâbâdî, **el-Kâmûsu'l-Muhîd**, thk. Muham-med Beşir, el- Mektebetü'l- İlmiyye, Beyrut, 1981, I, 869; Ahmed b. Muhammed el-Mukrî el-Feyyûmî, **el-Misbâhu'l-Münîr**, thk. Muhammed Beşir, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, s.118. Başka bir dilden alıntı olduğu düşünülse dahi o dö-nem itibarıyla kelimenin Arap dilinde kullanıldığı, ancak bir teşkilât yapısını ifade etmediği açıktır. Müellifin iddiasına delil gösterdiği diğer rivayet ise Suyûtî'ye da-yandırılmaktadır. "Kays b. Ubâde el-Ensârî'nin Allah Rasulü yanındaki konumu sahibu's-şurta gibiydi." şeklindeki ifade kendi içerisinde zaten bir muğlaklığı ba-rındırmaktadır. "sahibu's-şurta gibiydi" ifadesinden aslında böyle bir kurumun olmadığı, ancak benzetmede bulunduğu açıkça anlaşılmaktadır. Daha geniş bilgi için bkz. Yılmaz, Metin, **İslâm Şurta Teşkilâtı Ortaya Çıkışı ve İşleyişi**, (Basıl-mamış Doktora Tezi), Samsun, 2003, s.26-27.

²⁸ Ersen Musa, **eş- Şurta**, s.127.

²⁹ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, VI, 139.

³⁰ Kettânî, Muhammed Abülhay b. Abdilbeker, **et-Terâtîbü'l-İdâriyye Nizâmü'l-Hukûmeti'n-Nebeviyye**, Byrut, ty., I, 292-294, 356-359; Atar, Fahrettin, **Adliye Teşkilâtı**, s.175; Özcan, Abdülkadir, "Asesbaşı" **DİA**, İst. 1991, III, 494.

görevini gündüz yerine getirenler için bu isim kullanılmamıştır.³¹ Ayrıca, ases ismi yerine; *derrâbûn*³², *ashâbü'l-leyl*³³, şehir merkezi güvenliğini sağladığına dikkati çekmek maksadıyla *ashâbu's-sûr*³⁴ ifadeleri kullanılmıştır. Günümüzde varlığını idame ettiren gece bekçiliği görevi ile aseslik, salahiyet alanlarındaki farklılık dışında bir birleri ile neredeyse örtüşmektedir. Bununla birlikte, önemli şahsiyetleri ve mekanları korumakla mükellef olan özel korumaların/hurrâsın da o dönem içerisindeki görev anlayışlarına baktığımızda bekçilik kurumu içerisinde değerlendirilmesi gereksinimi ortaya çıkmaktadır.

Vazife itibarıyla birbirine girift bir durum arz eden bu görevleri aynı isim altında değerlendirmeye tabi tutmamız gerekirse, Peygamber döneminde bekçilik görevini icrâ eden ve daha sonraki gelişmeler için nüve sayılabilecek bir yapılanmanın varlığından bahsetmemiz doğru olur. Atar bu yöndeki güvenlik faaliyetlerini bir adım öteye taşıyarak emniyet teşkilâtının Resûlullah döneminde mevcut olduğu sonucuna ulaşmıştır.³⁵ Biz, gece bekçiliğinin (ases) ve özel koruma görevinin (hares) kapsamlı ve teşekküllü bir iç güvenlik sistemi olarak görülmesi sonucu, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkacak polis teşkilatı ile yanlış bir ilişkilendirme içerisine girildiği kanaatindeyiz. *Hares* ve *ases* görevlerinin polisin belirgin olarak ortaya çıktığı ileriki dönemlerde de varlığını sürdürmüş olması, bu güvenlik birimlerinin, her ne kadar benzeşme söz konusuysa da birebir polisle örtüştüğü tezini doğrulamamaktadır.³⁶

Bilindiği gibi, Resûlullah Medine'ye hicretine müteakip, şehir halkının aslını oluşturan Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki anlaşmazlığa son vererek huzuru sağlamış ve şehirdeki gayr-ı müslim unsurların da katıldığı bir site devleti kurmuştur. Peygamberin uzlaşmacı tutumu ve yıllardır barışa hasret topluluğun önderlerine tam bir sadakatle bağlanmaları, iç güveni sarsacak olumsuz yaklaşımları neredeyse ortadan kaldırmıştır.³⁷ Müslüman topluluk bir arada yaşadıkları gayri müslimlerle Medine Anayasası çerçevesinde, birlikte

³¹ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, XI, 129.

³² Yolların güvenliğini sağlayan kişi anlamına gelmektedir. İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, I,374-375.

³³ Makkârî, *Nefhu't-Tîb*, I,219.

³⁴ Vek'i, Muhammed Halef, *Ahbâru'l-Kudât*, Kahire, 1950, I, 253. Ases yardımcıları için bu ismin kullanıldığını iddia edenlerde mevcuttur. Rahmüni, Muhammed Şerif, *Nizâmü's-Şurta fi'l-İslâm ilâ Evâhiri'l-Karnı'r-Rabi't'l-Hicrî*, Dârü'l-Arabiyyeti'l-Kübrâ, s.173.

³⁵ Atar, *Adliye Teşkilâtı*, s.180.

³⁶ Dureyd., Abdülkadir Nuri, *eş-Şurta fi'l-İrâk Hilâl Asri'l-Abbâsiyyi'l-Evvel, el-Müerrihu'l-Arabî*, sayı:29, Bağdat, 1986, s.216; Söylemez, Mahfuz, *Bedevîlikten Hadarîliğe Kûfe*, Ankara, 2001, s. 203.

³⁷ Ersen Musa, *Şurta*, s. 26.

yaşamının zorunlu gereği olarak barışta ve savaşta birbirlerine karşı saygı ölçüsü içerisinde hareket edeceklerine dair taahhütte bulunmuşlardır.³⁸ Tedbirlere rağmen cezâi müeyyideyi gerektirecek cürümler işlendiğinde veya teşebbüs aşamasında iken Resûlullah bunlara bizatihi müdahil olmuş ve çözüme kavuşturmuştur. Örneğin hırsızlıkla suçlanan bir şahıs şikayet edildiğinde, Hz. Peygamberin bizatihi olayla ilgilendiği ve gereken cezayı verdiği bilinmektedir.³⁹

Tüm bu ihtiyati tedbirlere rağmen Rasulullah savaşta ve barışta kendi şahsını korumakla görevli küçük çapta özel güvenlik birimleri kurmuştur. Daha hicret esnasında müşrikleri aldatmak amacıyla Hz. Ali'nin yardımına başvurması, yol güvenliğinin sağlanması açısından yanına Hz.Ebû Bekir'i⁴⁰ alması, onun can güvenliğine ne denli önem verdiğini göstermektedir.

Hz. Âişe'den nakledildiğine göre Resûlullah Medine'ye geldiği ilk sıralarda bir gece kendisini uyku tutmadı ve şöyle buyurdu: “Keşke salih (güvenli) bir adam olsa da beni korusa!” O sırada kılıç sesi duyuldu ve Resûlullah” kim o?” dedi. Dışarıdaki adam: “Sa'd b. Ebî Vakkas”cevabını verdi. Resûlullah ona “niçin geldin?” deyince o, şöyle dedi: ‘Resûlullah hakkında içime bir korku düştü, onu korumaya geldim.’” Bunun üzerine Resûlullah ona dua etti ve uyudu.⁴¹

Hz. Peygamberi birtakım tereddütlere sevk eden olayların hasıl olması, güvenliği artırıcı projeler çerçevesinde şahsının koruma altına alınması ve Medine sokaklarının emniyeti gibi yeni bir takım ihtiyaçlar bekçiler tayin etmeyi gerekli kılmıştır. Örneğin, Büdeyl b.Varaka, Evs b. Sabit, Rafi' b. Hudeyc ve diğer bir kısım sahabe bekçi olarak görevlendirilmiştir.⁴² Ayrıca, Bilal-i Habeşî, bayram namazlarına elinde mızrağı ile gelir, namaza başladığı esnada onu yanına diker ve her an teyakkuzda beklerdi. Hz. Ebû Bekr, Ömer ve Osman'ın da aynı “ame” ismindeki mızrakları ile namaza geldikleri bilinmektedir. Halifelerden birbirine tevarüs etmiş olan bu mızrak, daha sonra valilerin eline geçmiştir.⁴³

³⁸ İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Beyrut, II, 106; Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye li'l-Ahdin-Nebevî ve Hilâfetir-Râşide*, Beyrut, 1983, s.57; (16, 24-31, 37a-b, 44-45 maddeleri 1971, özellikle Medine Yahudileriyle ortak savunma ve bir arada yaşam projesine yönelik tanımlamalar içerilmektedir.)

³⁹ Belâzuri, Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Ensâbü'l-Eşraf*, thk. Muhammed Hamidullah, Kahire, 1958, I, 278.

⁴⁰ İbn Hişam, *Siret*, II, 482-484.

⁴¹ Ebû İsa Muhammed b. İsa Tirmizî, *el-Câmiu's-Sâhîh*, thk.Ahmed Muhammed Şakir, Dâru'l-Hadis, Kahire, ty., 50/Menâkıb 27, nr.3756;V, 308-309; Buhârî, *Sahîh*, 58/Cihad, 70, nr.2885,86,87, II, 890-891.

⁴² Muhyiddin İbn Arabî, *Fütühatü'l-Mekkiyye*, Kahire, 1290, II, 433.

⁴³ İbn S'ad, Ebû Abdullah Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1968, III, 235.

Savaş esnasında gönüllü olarak Hz. Peygamberi koruyan muhafızların mevcut olduğu da bilinmektedir. Bedir gazvesinde Sa'd b. Muaz,⁴⁴ ensardan bir gurup arkadaşıyla birlikte Resûlullah'ın karar-gahını koruyorlardı.⁴⁵ Yine Hayber'in fethi sırasında Ebû Eyyüb el-Ensârî kılıcını kuşanmış sabaha kadar Resûlullâh'ın çadırı başında muhafızlık yapmış, buna mukabil Allah Resûlü Ebû Eyyüb'e hayır duada bulunmuştur.⁴⁶ Hayber'de Ebû Eyyüb'le birlikte Abbâd b. Bişr⁴⁷ ve Sa'd b. Ebî Vakkas da özel koruma görevi üstlenmişlerdir. Uhud savaşında Zekvân b. Abdullah b. Kays, Muhammed b. Mesleme, Hendek savaşında Zübeyr b. Avvâm kimi arkadaşlarıyla birlikte gönüllü muhafızlık yapmışlardır.⁴⁸ Medine'de diğer sahabilere nazaran Muğire b. Şube'yi koruma görevindeki sürekliliği açısından daha önde görmekteyiz.⁴⁹ Şibli'nin, Kays b. Sa'd'ın Resûlullah'ın baş koruması hatta o dönem içerisinde mevcudiyeti söz konusu olmamasına rağmen emniyet müdürlüğü makamında olduğuna dair ortaya attığı iddia,⁵⁰ Kays'ın gerek babası Sa'd b. 'Ubâde'nin yerine, gerekse bizzat Resûlullah tarafından görevlendirme sonucu sıkça seriyelere katılmış olması ve merkezden uzak görevlere atanması nedeniyle tutarsız görünmektedir.⁵¹ Sürekli bir arada bulunduğu Hz. Ebû Bekr ve Ömer'i de hares ismiyle bilinen özel korumalar arasında saymamız yanlış olmaz.⁵²

Hz. Peygamber döneminde düzenli bir polis teşkilâtının varlığından daha ziyade, görüldüğü üzere iç güvenliğin sağlanması bekçi olarak vasıflandıracağımız belirli şahıslar üzerinden gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, Mescid-i Dırar örneğinde olduğu gibi,⁵³ anarşiye

⁴⁴ Nüveyri Sa'd b. 'Ubâde olarak belirtmiştir. Nüveyri, Şihâbüddin Ahmed b. Abdulvehhâb, *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, Kahire, ty., XVIII, 236.

⁴⁵ İbn Hişâm, *Sîret*, I, 628; Kettâni, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, II, 117.

⁴⁶ İbn Hişâm, *Sîret*, II, 339-340.

⁴⁷ Bu şahıs Tebuk Seferinde de aynı görevi üstlenmiştir. Kettâni, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, II, 119.

⁴⁸ Nüveyri, *Nihâyetü'l-Ereb*, XVIII, 236; Kettâni, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, II, 117-119.

⁴⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 313-314.

⁵⁰ Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman, *Hüsnü'l-Muhâdara fî Târîhi Mısır ve'l-Kahire*, Kahire, 1967-68, II, 227; Şibli, *Asr-ı Saadet*, I, 454.

⁵¹ İbn Hacer, Ahmed b. Ali Ebu'l-Fadl el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, thk., Ali muhammed Becâvî, Beyrut, 1992, III, 53; İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. Hasan, *Fütûh*, Dimeşk, 1979, III, 324; M. Yusuf Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe*, çev. Sıtkı Güllü, İst., 1996, II, 247, 254, 255.

⁵² Kettâni, *Terâtibu'l-İdâriyye*, II, 117.

⁵³ İçeriden İslâm Devletini çökertmeye yönelik münafıkların dindarlık kisvesi altında başlatmış oldukları bölücü faaliyet Allah'ın vahiyyle Peygamberini uyarması neticesinde bertaraf edilmiştir. (*Kur'an, Tevbe, 9/107-109*) Kur'an'ın, Mescid-i Dırar olarak isimlendirdiği Kuba'daki terör yuvası Resûlullah'ın önderliğinde bir gurup sahabe tarafından yıkılmış, böylelikle illegal örgütlenmenin önüne geçilmiş, sonraki dönemlere yönelik ortaya çıkabilecek nifak hareketlerine karşı net olarak takınılması gereken resmî tavra örnek teşkil etmiştir. (Daha geniş bilgi için bkz. Sezikli,

sebebiyet verecek vakıalar söz konusu olduğunda Resûlullah'ın ilahi vahyin etkin gücünü de kullanarak, keskin zekasıyla problemleri çözümlenmiştir.

Düzenli bir emniyet yapılanmasından ziyade kısıtlı sayıdaki bekçilerle ihtiyacın temini yoluna gidilmesinin bir diğer gerekçesi olarak da, cahiliye toplumundan süregelen iç ve dış tehditlere karşı topyekün karşı koyma ve her ferdin kendini bu görevle sorumlu tutma geleneğinin⁵⁴ İslâmi dönemde de devam ediyor olmasını gösterebiliriz.

2. Dört Halife Döneminde Bekçilik Kurumu

Hız Muhammed'in vefatı sonrası ortaya çıkan irtidat hareketleri ilk halife Hz. Ebû Bekir'in çözmesi gereken öncelikli problem olmuştur. İsyancıları bastırmak amacıyla gönderilen ordular yürüyüş mesafesiyle kırk günlük uzaklıkta bulunmaktaydı.⁵⁵ İslâm ordusunun bu kadar uzak mesafede olduğunu bilen kabileler Medine için tehlike teşkil edebilirdi. Herhangi bir baskın durumunda ordunun Medine halkına yardım etmesi imkansızdı. Bu tehlikeyi önceden tahmin eden Hz. Ebû Bekir eli silah tutan herkesin Mescidu'n-Nebevî'de hazır vaziyette beklemelerini emretti. Daha sonra Medine çevresinde Ali b. Ebî Talib, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullah, Abdullah b. Mesud'dan oluşan, koruma ve gözetleme amaçlı (Hurrâs) bekçiler görevlendirdi. Bu bekçilerin görevi mescitte şehri savunmaya hazır vaziyette bekleyen gruba düşman tarafından düzenlenecek her hangi bir baskını anında haber vermektir. Ridde olayları sona erip ordu Medine'ye dönünceye kadar bu teyakkuz hali devam etmiştir.⁵⁶

Hız Muhammed döneminde olduğu gibi bekçilerin bir diğer görevi de, değişimli olarak halifeyi her hangi bir saldırıya karşı korumaktı.⁵⁷

Geceleri sokakların emniyetini sağlamakla yükümlü olan gece bekçiliği (aseslik) uygulamasının da bu dönemde var olduğu görülmektedir. Hatta Makrîzî, ilk aseslik görevinin Hz. Ebû Bekir döneminde ortaya çıktığı iddiasında bulunmuştur.⁵⁸ Ömer b. Hattab, ve Abdullah b. Mesud geceleri sokaklarda dolaşarak halkın güvenliğini

Ahmet, *Hız Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri*, Ankara 1994, s.155-169; Özlü, *Asr-ı Saâdet.*, s.44.)

⁵⁴ Çağatay, *İslam Öncesi*, s.128-129.

⁵⁵ İbn Hayyât, *Tarih*, I, 79; Ersen Musa, *Şurta*, s.27.

⁵⁶ Taberî, *Tarih*, Beyrut, 1407, II, 264-265.

⁵⁷ İbn Miskeveyh, Ahmed b. Muhammed, *Tecâribu'l-Ümem*, thk. H.F. Amedroz, Oxford, 1920-21, I, 294, 295.

⁵⁸ Makrîzî, *Hitat*, II, 223.

sağlamakta, Hz. Ebû Bekir'in azatlısı Esleme de onlara eşlik etmekteydi.⁵⁹

Şehri savunmaya yönelik olarak, ridde olayları sonuna kadar bekçilik/koruma (hareslik) ve gece bekçiliğinden meydana gelen ve geçici bir süre için kurulan bu oluşumu düzenli bir polis örgütü olarak nitelendirmek yanlış olur. Anlık bir kararla düzenli bir örgütlenmeye dayanmadan eli silah tutan bütün fertlerin bir araya gelmesiyle teşekkül eden bu birlik ancak, Rasûlullah döneminde savaşa çıkıldığında geride bırakılan şehri koruma amaçlı muhafızlarla özdeşleştirilebilir.⁶⁰ Hz. Ebû Bekr Döneminde baş gösteren isyanların büyük boyutlarda olması ve ordunun daima ön planda olması, iç güvenlik birimlerine dair bilgilerin tarih kaynaklarında sönük kalmasına sebep olmuştur.

Hz. Ömer döneminin İslâm Devletinin kurumsallaşma açısından atılım dönemi olduğu hususunda herkesin söz birliği ettiği görülmür. Genişleyen topraklar içerisinde merkezi otoritenin gücünü her zaman zirvede tutan Hz.Ömer, geçmişten itibaren tescil edilmiş olan karizmasının da yardımıyla her vilayette güvenli, huzurlu bir ortamın oluşmasını öncelikli görev olarak telakki etmiş ve bunda da başarılı olmuştur.

İlk olarak yargı sistemini müesseseleştiren, yargılama süreci ile infazı birbirinden ayıran, daha da ötesi bu süreci halifenin yetki alanının ötesine taşıyarak bağımsız kılan Hz. Ömer olmuştur. Bu atılımlar, suçluların yargı önüne çıkarılması ve cezaların infazı gibi bir takım görevleri uygulamakla yükümlü ilâve yapılanmaların oluşumunu da gerekli kılmıştır.⁶¹ Ases teşkilâtının Hz. Ömer döneminin bir ürünü olarak görülmesinde bu etkenlerin katkısı kanaatimizce önemli yer işgal etmiştir.

Resûlullah ve Hz. Ebû Bekr döneminde de bir kısım insanların gece bekçisi olarak görevlendirildikleri⁶² bilinmesine rağmen, Hz. Ömer'in bizatihi kendisinin bu görevi üstlenmesinden ve önemine binaen yeniden yapılandırmasından dolayı O, ases teşkilâtının kurucusu olarak bilinmektedir.⁶³ Geceleri elinde kırbacı ve kendisine eşlik

⁵⁹ Dureyd, *eş-Şurtatü'l-Irak*, s.216.

⁶⁰ Örneğin Bedir Gazvesi esnasında savaşa katılmak isteyen ancak yaşının küçük olması nedeniyle Rasûlullah tarafından ordudan çıkarılan, İbn Fethun, Evs b. Sâbit, Evs b.Arâbe, ve Rafî b. Hudeyc'le birlikte Medine'yi muhafaza amacıyla geride bırakılmıştır. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I,80; Kettânî, *et-Terâtibü'l-İdariyye*, II, 118.

⁶¹ Emin, *eş-Şurta*, s.74.

⁶² Abdulkadir Özcan, 'Asesbaşı', *DİA*, III, İst.1991, 464; Nasıf, Abdüsselam, *eş-Şurta fî Misri'l-İslâmi*, Bi'z-Zehrâ li'l-İglâmi'l-Arabi, 1987, s.113-114.

⁶³ Yakübî, *Tarih*, II, 110; Taberî, *Tarih*, Kahire, 1971, IV, 1209; İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebu'l-Kerem, *el-Kâmilfi't-Târih*, Beyrut, 1965, III, 59; Suyûti, *Tarihu'l-Hulefa*, Kahire, 1975, I, 1220; Hasan İbrahim, *Tarihü'l-İslâm*, I, 581;

eden sahabeden bazı kişilerle birlikte -ki bunların başında Abdurrahman b. Avf gelmektedir- sokakları dolaşır, mahremiyete gölge düşürmeyecek şekilde⁶⁴ evlerde olup biten olağan dışı hallere müdahale eder, halkın nabzını tutardı.⁶⁵ Nitekim, Hz. Ömer'in kıyafet değiştirerek, güç durumunda olan insanlara üzmeden, incitmeden ne şekilde yardımcı olduğu bugün hala menkıbeler şeklinde halk arasında dahi sıkça anlatıla gelmektedir.⁶⁶ Verecek olduğumuz iki örnek Hz. Ömer'in aseslik görevini belirginleştirmek açısından önemlidir. Hz. Ömer bir gece yarısı Abdurrahman b. Avf'in evine geldi. O, namaz kılmaktaydı. Karşısında Halife Ömer'i görünce şöyle dedi:

"Bu saatte problem nedir Ey Emîre'l-Müminin? Hz. Ömer: 'Halktan bir kısım hırsızlık korkusu nedeniyle çarşıda toplanmışlar, kalk onları koruyalım.'" dedi. Beraberce çıkıp yüksek bir gözetleme mahalinde hırsızlara pusu kurup, ortaya çıkmalarını beklemişlerdir.⁶⁷

İbn Abbas'tan gelen diğer bir rivayette ise, gecenin karanlığında Ömer b. Hattab, onun kapısını çalmış ve şehrin sokaklarını gözetlemek maksadıyla kendisine eşlik etmesini istemişti. İbn Abbas Hz. Ömer'in yalın ayak ve boynunda kırbaçı olduğu halde evine geldiğini belirtmektedir.⁶⁸

Hz. Ömer'in bizzat kendisinin gece bekçiliği görevi üstlenmesi, hilâfeti süresinde karizması gereği kendisini zorlayabilecek herhangi bir iç ihtilafın ve karışıklığın olmaması, suç işleyenlere karşı tavrının net olması, mevcut ases teşkilâtının güvenliğinin sağlanmasında yeterli olup, yeni bir kurumun tesisine ihtiyaç duyulmaması sonucunu doğurmuştur. Hz. Ömer dönemiyle özdeşleşen ases teşkilâtı kendisin-

Adem Metz, *Hadâratü'l-İslâmiyye fî Karnî'r-Râbi'* Çev. Muhammed Abdulhadi Ebû Reyde, Beyrut, 1967, II, 281; Dureyd, *eş-Şurta fî'l-İrak*, s.216; Ersen Musa, *Şurta*, s.29, Söylemez, *Kûfe*, s.208.

⁶⁴ Hz. Ömer şehir bekçileriyle teftişe çıktığı esnada, gecenin geç saatinde bir evde ışık yandığını görmüş ve dış kapıya doğru yaklaşmıştı. İçerden yüksek seslerin geldiğini duyduğunda Hz. Ömer, Abdurrahman b. Avf'a bu evin kime ait olduğunu sordu. Abdurrahman Rebia b. Ümeyye b. Halef'in evi olduğunu ve içki içtiklerini söyleyerek, hiddetli bir biçimde "görmüyor musun?" şeklinde serzenişte bulundu. Bunun üzerine Ömer, evet görüyorum. Biz Allah'ın yasakladığı bir işi yapıyoruz. Zira Allah, "Gizlilikleri araştırmayın" (*Kur'an, Hucurat*, 49/12) buyurdu. Daha sonra Hz. Ömer bulunduğu yeri terk etti. Diğerleri de ayrılmak zorunda kaldılar. Yakübî, *Tarih*, II, 110-134; Makrîzî, *Hutat*, II, 223.

⁶⁵ Taberî, *Tarih*, (Kahire, 1964) IV, 205; İbn Abdi Rabbih, Ebü Ömer Ahmed bi Muhammed, *İkdü'l-Ferîd*, thk. Muahmmmed Saïd 'Uryân, Kahire, 1965, V, 21.

⁶⁶ Abdurrahman b. Ali b. Muhammed Ebu'l-Ferec b. Cevzi, *Menâkıbu Emîri'l-Mü'minîn Ömer b. Hattab*, M.E. el-Hanci Kahire, 1924, s.86-87.

⁶⁷ İsmail b. Ali b. Muhammed Ebu'l-Fida, *Muhtasar fî Ahbari'l-Beşer*, Kahire, 1325, I, 165; Naci, Abdülcebbar, *Selâhiyyetü Sahibi's-Şurta ve'l-Kadı fî Asri'l-İslâmî, Mecelletü's-Şurta*, sayı: 28, Bağdat, 1974, s.35; Dureyd, *a.g.m.*, s. 28.

⁶⁸ Yakübî, *Tarih*, II, 110.

den sonra oluşacak olan emniyet teşkilatının oluşumu için bir başlangıç teşkil etmiş olabilir.⁶⁹

Hz. Osman dönemi (23-35/644-656) emniyet teşkilatının yapılandırılması açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Hâris ve asesler dışında gelişmiş düzeyde ve teşkilâtın tüm unsurlarını içeren mahiyette olmasa da şurta olarak isimlendirilen polis teşkilatının Hz. Osman döneminde örgütlü yapıya kavuştuğu görüşü tarihçiler tarafından yaygın ve genel kabul görmüş bir kanaat olarak benimsenmektedir.⁷⁰ Kurumun önceki dönemlerde oluştuğu iddialarının çıkış noktalarından farklı olarak bu dönemde merkez dışında diğer şehirlere atanan emniyet müdürü statüsündeki polis görevlilerine de şahit olmaktadır. Örneğin Abdullah b. Sa'd (25/645) bu dönemde Mısır sâhibu's-şurtası, Abdurrahman b. Huneys el-Esedî Kûfe sâhibu's-şurtası, Zeyd b. Celebe, Basra sâhibu's-şurtası olarak tayin edilmişlerdir.⁷¹ İlk olarak sâhibu-ş şurta tayin edilen kişinin Kureyş kabilesine mensup Abdullah b. Kunfûz⁷² olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır.⁷³

Merkez Medine'de ise Hz. Osman, hem kendisinden önceki dönemlerde varlığı bilinen özel korumaların sayısını artırmış, hem de Hz. Ebû Bekir, özellikle Hz. Ömer'de görülen güçlü idari otoritenin mizacı gereği kendisinde bulunmaması, yumuşak huylu bir karaktere sahip ve ihtiyar olması nedeniyle Medine'deki iç güveni temin için

⁶⁹ Nâcî, *a.g.m.* s.35.

⁷⁰ Müellifi Meçhul, *Ahbâr-ü Devleti'l-Abbasiyye*, thk. Abdulaziz Durî, Beyrut, 1971, s.22.

⁷¹ Taberî, *Târîh*, Kahire, 1964, IV, 323; Belâzûrî, *Ensâb*, V, 40; İbnu'l-Esir, *el-Kamil*, III, 108.

⁷² İbn Hacer bu şahsın Muhâcir b. Kunfûz olduğunu iddia etmektedir.; İbn Kelbî'de aynı görüşü teyit ederek, bu ismin Abdullah b. Kunfuz değil Muhacir b. Kunfuz b. Ümeyr olduğunu ifade etmiştir. İbnü'l- Kelbî, *Cemhere*, s.83. Muhacir kelimesi hicret sonrası dönemde kullanılan bir lakap olduğu için hicret öncesi Kunfuz veya Amr olarak bilinmekteydi. Donner'in görüşüne göre Kunfuz Abdullah ismini hiç kullanmamış olup, sadece Muhacir ve Amr olarak isimlendirilmiştir. (F.M. Donner, *The Shurta in Early Umayyad Syria, Proceeding of the third Semosium 2-7 A.H./24-29, October, 1987, English Section*, Vol.II, Amman, 1989, s.249.) Ebu'l-Muhacir ismini künye olarak kullanmıştır. Abdullah ismini tamamıyla bir kenara bırakmanın da doğru olamayacağı söylenebilir. Bu şahsın Hz. Osman döneminde sâhibu's-şurtalık yapan başka bir kişi olması muhtemeldir. Diğer bir görüş ise, Hz. Ömer döneminde Mekke idaresini üstlenen Kunfuz'un babasının Hz. Osman'ın Şurta reisliğini yapabileceği noktasındadır. Muhammed b. Hasan b. Dureyd, *İştikâk*, thk. Abdüsselân Hârun, Kahire, 1958, s.144; Lecker, Michael, "Shurtat el-Khamis And Others: Notes On The Translation Of Tabari's Tarikh", Jerusalem Studies In Arabic And Islam", *Jerusalem Studies In Arabic And Islam*, Jerusalem, 1991, s.277-278. Bütün bunlara rağmen Yâkübî bu ismi Abdullah b. Kunfûz olarak zikretmektedir. Yâkübî, *Tarih*, II, 173.

⁷³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 21; Nüveyri, *Nihâyetü'l-Ereb*, XIX, 509; İbn Hayyât, *Tarih*, I, 195; Yâkübî, *Târîh*, II, 163; İbn Abdi Rabbih, *el-'Ikdu'l-Ferid*, V, 41.

asesi güçlendirmiştir.⁷⁴ Dolayısıyla yeni yapılanmaya rağmen, ases teşkilâtı da bu kapsamda varlığını sürdürmüştür. Hz. Osman göreve gelir gelmez ases örgütünün başına Talha b. Ubeydullah'ın mensubu olduğu Teym kabilesinden Abdullah b. Munkız et-Teymi'yi getirmiştir.⁷⁵

İslâm Tarihi kaynaklarında Hz. Osman döneminde bekçilerin faaliyetlerine dair çok fazla örnek bulunmasa da yine de bu teşkilâtın halifenin direktifleriyle bir takım görevleri yerine getirdiklerini görmekteyiz. İbn Sa'd'ın belirttiğine göre Hz. Peygamberin amcası Abbas vefat ettiğinde (32/652) Medine halkı cenaze namazında izdihama yol açmış defin işlemlerini güçleştirmişti.⁷⁶ Bunun üzerine Hz. Osman özel koruma birliklerini defin mahalline sevk ederek rahat bir şekilde defin işlemini gerçekleştirebilmeleri için Hâşim Oğullarına yer açmıştır.⁷⁷

Kolluk görevlilerinin Medine'de icra ettiği göreve bir diğer örnek ise şöyledir: Hz. Osman bir gün mescide namaz kılmak için girdiğinde kendisine muhalif olan ve icraatlarını eleştiren Ebû Zer başta olmak üzere, bir grup sahabenin birbiriyle tartıştığını ve tartışmanın neredeyse kavga boyutuna ulaştığını görünce, aşırı derecede sinirlenmiş ve güvenliği çağırarak onları mescidin dışına çıkartmıştır.⁷⁸

Hz. Osman döneminde buna benzer olayların sıklıkla yaşandığı görülmekte bu tartışma ve itirazlara karşı korumaların devreye girip bazen muhalifleri acımasızca hırpalamasıyla tartışmaların sona erdiği görülmektedir.⁷⁹

Bu tarihi vakıalar da gösteriyor ki, özellikle Muaviye'nin etkisi altında kalan ve kendi kişisel zaafiyeti nedeniyle Ümeyye oğullarını idarede etkinleştirme çabası içerisine giren Hz. Osman'ın, bazen haklı bazen de kabile hissiyatının galebesi sonucu ortaya çıkan muhalif hareketlere karşı sürekli teyakkuz halinde bulunan bekçi birlikleri

⁷⁴ Ersen, *Şurta*, s.30.

⁷⁵ Dureyd, *a.g.m.*, s.217; Nâci, *a.g.m.*, s.35.

⁷⁶ Müellifi Meçhul, *Ahbâr-ü Devleti'l-Abbasiyye*, s.22.

⁷⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV,32

⁷⁸ Taberî, *Târîh*, Kahire,1964, V, 67, Abdulhamid b. Ebi'l-Hadid, *Nehcü'l-Belâga*, thk. Muhammed İbrahim, Kahire, 1965, IX, 4-5; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebi, *Târîhu'l-İslâm ve Tabkâtü'l-Meşâhiri*, 411, İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 99; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, III, 115, Abdullah Aydınlı, "Ebû Zer", *DİA*, İst. 1994, X, 267-268, Ersen Musa, *Şurta*, s.30-31; İsrail Balcı, "Bir Yalnız Sahabî Ebû Zer El-Gıfâr", *O.M.Ü.İ.F Dergisi*, Samsun 1998, Sayı:10, s.376.

⁷⁹ Hz. Osman döneminde iktidara eleştirisini her platformda aşikar olarak dile getiren ve bunları yazılı şekilde Halifeye takdim eden Ammar b. Yasir, katibi Mervan'ın da kıskırtmalarıyla polisler emredilerek baylına kadar dövdürülmüş ve baygın halde kapısının önüne bırakılmıştır. Belâzurî, *Ensâb*, V, 48-49, İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-İmâme ve's-Siyâse*, Kum, 19763, s.35-36.

yanında düzenli polis teşkilatını kurması, gerek kendi güvenliği gerekse idari yapının devamlılığını sürdürmesi için zorunlu hale gelmişti.

Hz. Osman döneminde Hilâfetin iç bünyesiyle ilgili etkenlerin dışında kolluk görevlilerinin varlığını gerekli kılan bir diğer faktör ise, yoğunlaşan fetih hareketleri sonucu toprakların genişlemesi ve köklü medeniyetlerin mirasının elde edilmesidir. Geniş topraklara yayılan İslâm devletinin Basra, Küfe, Şam, Füstât, gibi şehir merkezlerini binlerce kilometre uzaktan günöbirlik idare etmesi söz konusu olmazdı. O halde merkeze bağılı olarak çalışmak kaydıyla tüm mevcut teşkilâtların ve örgütlü devlet hüviyetine bürünen sosyal ve siyasal yapı içerisinde bu bölgelerde yeni iç güvenlik birimlerinin kurulması zorunlu idi. Yeni fethedilmiş bölgelerde ilk etapta taşların yerli yerine oturmadığını ve fethi gerçekleştiren orduların yeni fetihler için bölgeden ayrıldığını düşünürsek, sükunetin sağlanması için muhafız gücün mevcudiyeti gerekli olmuştur. Fethedilen komşu köklü medeniyetlerde faal bir görev üstlenen kolluk görevlilerinin mevcut durumlarının valiler kanalıyla yeni yönetime entegre edilmesinin de söz konusu dönemdeki iç güvenlik stratejilerinin artış göstermesindeki rolü büyük olmuştur. Özellikle Bizans himayesi altında bulunan söz konusu merkezlerde daha önce belirttiğimiz gibi iç güvenliği sağlayan kurumların varlığı bilinmekteydi. Mevcut bir kurumun ihtiyaç halinde İslâmî bir kurum haline gelmesi, ilk yaşanan örnek olmaması ve tarihi olayların bu görüşü destekler mahiyette bilgiler ihtiva etmesi nedeniyle bekçilik müessesinin de Bizans'tan model olarak alındığı görüşünü desteklemektedir.⁸⁰

Netice olarak Hz. Osman'ın kendi kişisel etkinliğinden ziyade siyasetin tüm inceliklerini bilen Muaviye b. Ebî Süfyan ve Amr b. el-Âs 'ın geleceğe yönelik kendi mevkilerini sağlamlaştırmak, hatta daha üst mercilerde söz sahibi olmak maksadıyla fethettikleri ve daha sonra da vali olarak görev yaptıkları merkezlerde fetih öncesi var olan bir kurumu kendi amaçları doğrultusunda kullanmalarına yönelik olarak yeniden canlandırmaları ve belki de en fazla savunmaya ihtiyacı olan hilâfet merkezi için de böyle bir teşkilâtın zorunlu olduğu hususunda Hz. Osman'ı ikna etmeleri, isabetli bir yaklaşım olarak görülebilir.

Hz. Osman'ın katledilmesinden sonra tartışmalı ve buhranlı bir dönemde halife olan Hz. Ali, önünde halli müşkil olan bir çok problemle karşı karşıya kaldı. Bir yandan Muaviye'nin en kısa zamanda Hz. Osman'ın katillerinin bulunmasını istemesi, diğer yandan Hz.

⁸⁰ Ersen Musa, *Şurta* s.31.

Aişe, Talha ve Zübeyr'in Hz. Ali'ye karşı Basra'ya kalabalık bir orduyla hareket etmesi onu zor durumda bırakmıştı.

Basra valisi, Hz. Ali ve taraftarlarının şehre girmesini istememesi ve mukavemet göstermesi sonucu Hz. Ali silah zoruyla dirençlerini kırmış ve şehre girmiştir. İlk iş olarak Beytül-Mâl'i ele geçirme düşüncesiyle gittiğinde, burayı korumakla görevli bir grup bekçinin direnişiyle karşılaşmış, ancak onları bertaraf ettikten sonra mallara el koyabilmiştir. Bu durum, valinin emrinde canlarını hiçe sayabilecek özel güvenlik birimlerinin mevcut olduğunu göstermektedir. Buna mukabil bu birliklerin yeterli teçhizatla donanımlı olmadığı, büyük kuvvetlere karşı koyabilecek güçten yoksun olduğu da düşünülebilir.⁸¹

Hz. Ali dönemde bekçilerin bağlı bulunduğu emniyet müdürlüğü görevinde Mâkkil b. Kays er-Riyâhî ve Malik b. Habib el-Yerbûî'nin bulunduğu anlaşılmaktadır.⁸²

Hz. Ali kendisini korumakla yükümlü olan güvenlik birimine sahip olmasına rağmen, bir haricî tarafından savunmasız şekilde şehit edilmesi, etrafında hiçbir muhafız gücün bulunmadığının açık ve göstergesidir.⁸³ Her an kapıda bekleyen tehlikeye karşı duyarsızlığın sebebini, geçmişteki yaşantısıyla özdeşleşmiş şecaatinden kaynaklanan özgüvenle açıklamak mümkün olabilir.

Hz. Ali döneminde polis öncesi ayrı bir birim olarak çalışan, devlet adamlarını ve önemli şahsiyetleri koruyan *hareslik ve aseslik* görevleri kısmen polisler devredilmiştir.⁸⁴

Polis teşkilatının ilk ortaya çıkışı ve teşekkülü aşamasında aynı maca matuf görevleri içeren kurumlar arasında görev karmaşasının yaşandığı açıktır. Bu nedenle Hz. Osman ve Ali dönemlerinde polis bekçilerin görevlerini net biçimde birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu durum Muaviye'nin hareslik ve aseslik kurumunu emniyet teşkilatı bünyesinde kalmak kaydıyla, yeniden yapılandırması ve popüler hale getirmesine kadar devam etmiştir.⁸⁵

Hilâfet kavgalarına paralel olarak ortaya çıkan nifak hareketleri ve hilâfetin el değiştirmesi ile birlikte, tamamıyla halife ve valilerin

⁸¹ İbn Ebi'l-Hadîd, *Nehcü'l-Belâğa*, IX, 320; Ersen Musa, *Şurta*, s.32.

⁸² İbn Hayyat, *Târih*, I, 231; Yâkübî, sadece Mu'akıl b. Kays'ın ismini zikrederken, (Yâkübî, *Târih*, II,203) Hemedânî ise Kays b. Yezid b. Kays el-İrhâbî'nin Hz. Ali'nin Sâhibu's-şurtası olduğu iddiasında bulunmuştur. Ebû Muhammed Hasan b. Ahmed b. Yâkub el-Hemedânî, *el-İklil min Ahbâri'l-Yemen ve Ensâbi'l-Himyer*, Muhibbuddîn el- Hatib, Beyrut, 1987, s.152.

⁸³ Taberî, *Târih*, Kahire, 1964, V,149.

⁸⁴ Ersen Musa, *eş-Şurta*, s.34.

⁸⁵ Yılmaz, *Şurta Teşkilâtı*, s.40-45.

etrafında kümelenen *hurrâsın/korumaların/bekçilerin*, iç emniyeti sağlayan polisin yardımcı unsuru olması yanında, merkezî ve yerel idarecilerin doğrudan yönlendirmeleri ile hareket eden yarı özerk bir statü kazanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Bunu halife ve valilerin en güvendiği kişileri baş koruma/ sâhibu'l-hares olarak kendisinin tayin etmesinden anlamak mümkündür.⁸⁶

İslâm tarihi kaynaklarında şurta' yerine 'hares' veya 'hares' yerine 'şurta' isminin kullanıldığına sıkça rastlamak mümkündür.⁸⁷ Bu da gerek halifenin gerekse valilerin her iki güvenlik görevlilerini de kendi amaçları doğrultusunda bir arada kullandığını⁸⁸ ve aynı kurumun farklı birimleri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu iki birimi bir birbirinden farklı görme yönündeki akıl yürütmelerin temelinde yatan düşüncenin, emniyeti sağlama alanının farklılığından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu durumu, uzmanlaşmış her birimin kendi içerisindeki koordineli faaliyetleri olarak görmek durumundayız.

Emniyet müdürü/sahibu'ş-şurta, sahibu'l-hares'e oranla çok daha fazla ön plana çıkmış ve hares, şurtanın sürekli gölgesinde kalmıştır. İkinci adam rolünde olan ve haresin de sorumluluğunu üstlendiği bilinen şurtanın bu durumunu yadsımamak gerekir. Zira sahibu'ş-şurta her an vali ve halifenin bizatihi meclisinde bulunmakta ve devlet erkanıyla müşavere etmekteydi. Harese gelince, hâcibin/özel kalem bulunmadığı bazı durumlarda onun yerine görev yapar ve dolaylı olarak bu yolla özel meclislere iştirak ederdi.⁸⁹ Bunun dışında yetkileri güvenliği sağlama ile sınırlı olduğundan yönetim etkinliklerine iştirak edemezdi. Sayı itibarı ile de şurta birlikleri hareslerden çok fazla idi.⁹⁰

İslâm tarihi sürecinde şurtadan daha eski ve teşkilâtın yapılanmasında temel oluşturan hares, belki de dönemin konjonktürel yapısı gereği oldukça kritik bir görev üstlenmiş olan emniyet alt birimidir. En fazla güvenilen, hatta akrabalar arasından tercih edilen⁹¹ hârislerin, meslekî yeterlilik açısından kendilerinde bulunması gere-

⁸⁶ Taberî, *Târîh*, Kahire, 1964 V, 224.

⁸⁷ Ebu'l-Ferec el-İsfehani Şurtayı ilgilendiren ve onların müdahil olduğu bir çok olayda hares ismi kullanmıştır. Aynı şekilde kindi her iki istilâhı da bir birlerinin yerine kullanmaktan kaçınmamıştır. Ebu'l-Ferec İsfehânî, Ali b. Hüseyin-*Kitâbü'l-Eğâni*, Kahire, ty., XX, 175; Kindî, Ebü Ömer Muhammed b. Yusuf, *Kitâbü'l-Vülât ve Kitâbü'l-Kudât*, thk. Rhuvon Guest, Beyrut, 1908, s. 83.

⁸⁸ Taberî, *Târîh*, Kahire, 1964 V, 172-173.

⁸⁹ Belâzûrî, *Ensâb*, V, 172-173.

⁹⁰ Ersen Musa, *eş-Şurta*, s. 130.

⁹¹ Halife Mansûr İsa b. Nüheyk kardeşi Osman b. Nüheyk'i baş hâris olarak tayin etmiştir. Bkz. İbn Kesir, İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Kahire, 1932, X, 76.

ken şartlar, tayin ve azil biçimleri, yüklendikleri görev açısından oldukça önem arz etmektedir.

Harislerin çalışma alanlarındaki bu sınırlılığın aksine ases, akşamın karanlığı ile birlikte cadde ve sokakları dolaşmaya başlar ve sabah ezanı okunup şafak sökene kadar sürekli uyanık halde kalırdı.⁹² Yatsı namazı sonrası kapatılan şehrin girişlerini sabah ezanı ile birlikte açarlardı. Şehir merkezini korumaya yönelik bu görev halkın rahat bir biçimde gecelemesini sağlamaktaydı.⁹³ Kapıların kapanmasından sonra insanlar evlere çekilirdi. Gecenin geç saatinde çıkan siviller ise, ases tarafından derhal toplanarak sorguya alınırdı. Şayet kişi yabancı şehirden, dışarıdan gelen ve kendisinden şüphelenilen birisi ise, ases onun en ince ayrıntısına kadar ifadesini alırdı. Bu kişiler konuşmama konusunda direndikleri takdirde ise, çeşitli işkence biçimleri uygulanarak kendilerinden tüm bilgilerin alınması sağlanırdı.⁹⁴ Gece karanlığının gündüzün aydınlığına oranla daha fazla kötülüğe ve suça kapı açması, gece bekçilerini musibete yol açacak her türlü olayın karşısında duruş sergileyen önemli bir konuma yükseltmiştir. Teşkilâtın yapısıyla özdeşlenen ve ases isminin tarihi kaynaklarda fazlasıyla yer bulmasında önemli rol oynayan Hz. Ömer, kendi döneminden sonra bu göreve gelecek olan ases mensupları için en güzel örnek olmuştur.

Ases zamanla donanımını zenginleştirmiş ve işini kolaylaştıracak ilginç uygulamalarda bulunmuştur. Bunlardan en önemlisi, gece karanlığında asayışı bozmaya yönelik herhangi bir olaya önceden vakıf olmak gayesiyle yanlarında köpek taşımalarıdır. Irak'ta başlangıçta uygulamanın diğer vilayetlerde de yaygın biçimde kullanıldığı görülmektedir.⁹⁵ Aseslerin çarşı ve pazarları korumaya yönelik taşıdıkları köpeklerin işi çarşı esnafından karşılanmaktaydı. Köpeklerin yetiştirilmesi daha ziyade hırsızlık olaylarının önlenmesine yönelik olduğundan, en fazla işyeri sahiplerinin işine yaramaktaydı.⁹⁶ Bekçi köpekleri sıradan köpekler olmayıp, iri cüsseli ve eğitime müsait yeteneklere sahipti.⁹⁷

Ases ve hâris tayininde aranan şartlar, asık suratlı, çatık kaşlı, iri yarı bir cüsseye sahip olmak, adil ve güvenilir olmak,⁹⁸ ilmiyle amel etmek, mazluma karşı merhametli, zalime karşı davranmak,

⁹² Tenûhî, Ebû Ali muhsin b. Ebi'l-Kerem, *el-Ferec Ba'de Şidde*, Kahire, 1375, II, 220.

⁹³ Tenûhî, *el-Ferec.*, I, 130.

⁹⁴ Tenûhî, *el-Ferec*, I, 130.

⁹⁵ Câhız, Ebû Osman Amr, *Kitâbü'l-Hayavân*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Kahire, 1906, II, 178.

⁹⁶ Câhız, *el-Hayavân.*, I, 303, II, 178.

⁹⁷ Câhız, *el-Hayavân.*, V, 421.

⁹⁸ Taberî, *Tarih*, VII, 34-35.

dünyaya iştah kabartmamak, cesur ve atılgan olmak⁹⁹ gibi özellikler tüm kolluk görevlilerinde aranan şartlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Câhız'ın, asesler için Farsça'yı bilmeyi de şart koşması¹⁰⁰ dikkat çekicidir. Bu özelliğin umuma yönelik mi, yoksa sadece asesler kast edilerek mi, söylendiği hususunda net bir şey söylemek mümkün görünmemektedir. Asesin sorumluluk dahilinde gece şehre gelen yabancıları gözetleme ve sorgulama görevinin olması, kanaatimizce en yakın temas içerisinde bulunan Farsların dilinin öğrenilmesini gerekli kılmıştır. Her ne olursa olsun emniyet görevlisi için vazgeçilmez olan birçok özelliği kendinde toplayan kolluk görevlisi günümüzde olduğu gibi branşının en donanımlı elemanı olacaktır.

Emniyet müdürlüğünün diğer kısımlarında olduğu gibi bekçi, maaşlarının da hazineден ödendiği bilinmektedir. Fakat bir kısım yöneticiler zamanla bu uygulamayı değiştirerek, maaşları şehir esnafından finanse etmişlerdir.¹⁰¹

Bekçilerin görev esnasında özel hayatın dokunulmazlığı tezine dayanan bir kısım pratikleri mevcuttur. İslâm hukukçusu olan Rahmûnî branşına bağlı olarak, bekçilerin tecessüse girebilecek faaliyetlerden masum olduğunu Kur'an ayetleri başta olmak üzere dinî motiflerle süsleyerek uzun uzadıya ispata çalışmıştır.¹⁰² Tarihî açıdan değerlendirildiğinde, bu yaklaşımın Hz. Ömer dönemine kadar olan süreçte haklılık payının olabileceği düşünülebilir. Ancak, bekçilerin sahibu's-şurta'nın denetimi altına girdiği sonraki dönemlerde, siyasi ve sosyal değişimler ve karmaşalar neticesinde, diğer iç güvenlik birimleriyle her türlü casusluk yollarına başvurdukları görülmektedir.¹⁰³ Günümüzde olduğu gibi, iç ve dış güvenliği sağlamaya yönelik gizli yolla istihbarî bilgi edinme yöntemi tarihin eski dönemlerinden itibaren var ola gelmiştir.¹⁰⁴

Sonuç

Bekçilerin, halkın ve yöneticilerin mallarının ve canlarının emin ellerde olduğunu düşünerek rahat ve güvenli bir şekilde uyumalarını, gecenin karanlığı ve sessizliğini fırsat bilerek ayaklanmaya yönelik entrika içerisinde olanların bertaraf edilmesini sağlayan kolluk

⁹⁹ İbnm Vehb, *el-Burhân*, s.369-370.

¹⁰⁰ Câhız, *el-Beyân ve't-Tebjîn*, Kahire, 1948, I, 95.

¹⁰¹ Ziyâd b. Ebîh Basra valiliği yaptığı dönemde ases maaşlarını esnaftan toplayarak dağıtmıştır. O dönemlerde hırsızlar işyerlerini soymakta ve esnafa maddî zarar vermekteydi. Dolayısıyla esnaf işyerlerinin korunması için maddî katkıdan kaçınmamışlardır. Câhız, *el-Hayavân*, I, 303.

¹⁰² Rahmûnî, *Nizâm*, 174-177.

¹⁰³ Ayaklanmaların detayı için bkz. Belâzûrî, *Ensâb*, Beyrut 1996, VI, 375, VII, 352-359, 303.

¹⁰⁴ Abdullah Ali es-Selâmeti el -Muhammed Munâsıra, *el-İstihbârâtü'l-Askeriyye fi'l-İslâm*, Beyrut, 1987 s. 15.

kuvvetleri olduğunu ifade etmek isabetli olacaktır. İslâm tarihinin ilk dönemlerinde düzenli bir polis teşkilâtının mevcut olmaması, iç güvenliğin tesisinde özel koruma ve gece bekçiliği olarak iki ayrı birim altında değerlendirebileceğimiz bekçilik kurumunu önemli bir konuma yükseltmiştir. Asayişin sağlanmasından cezaların infazına kadar tüm güvenlik teşebbüslerini söz konusu kolluk kuvvetleri üstlenmiştir. Dinî normlardan aldığı dinamikle, tedricen göçebe yaşamdan yerleşik şehir hayatına geçen İslâm toplumunun emniyet içerisinde bir arada yaşamasında, hares ve ases olarak isimlendirilen iç güvenlik teşekküllerinin payı hiç de yadsınacak türden değildir.

KAYNAKÇA

- AKINCI, R. Füsün, **Polis Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi Polis Alt Kültürü ve İnsan Hakları**, İst. 1990.
- ATAR, Fahrettin, **İslâm Adliye Teşkilâtı (Ortaya Çıkışı ve İşleyişi)**, Ankara, 1991.
- AYDINLI, Abdullah, "Ebû Zer", *DİA*, İst. 1994, X, 267-268.
- EL-BELÂZURÎ, Ahmed b. Yahya b. Câbir, **Ensâbü'l-Eşrâf**, thk. Muhammed Hamidullah, Kahire, 1958.
- BALCI, İsrâfil, "Bir Yalnız Sahabî Ebû Zer El-Gıfâr", **O.M.Ü.İ.F Dergisi**, Samsun 1998, Sayı:10, s.376.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b.İsmâil (256/870), **es-Sâhîh** Beyrut, 1991.
- CÂHİZ, Ebû Osman Amr, **Kitâbü'l-Hayavân**, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Kahire, 1906.
- , **el-Beyân ve't-Tebyîn**, Kahire, 1948.
- CEVAD, Mustafa, Evveliyetü's-Şurta ve Etrâfuhâ ve Esnâfuhâ 'Inde'l-Arab, **Mecelletü's-Şurta ve'l-Emen**, sayı:1, Bağdat, 1968.
- EL-CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd, **Tâcü'l-Lüğa es-Sihâh el-Arabiyye**, Beyrut, 1979.
- ÇAĞATAY, Neşet, **İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı**, AÜİF. Yayınları, Ankara, 1982.
- DUREYD., Abdülkadir Nuri, *eş-Şurta fi'l-İrâk Hilâl Asri'l-Abbâsiyyi'l-Evvel*, **el-Müerrihu'l-Arabî**, sayı:29, Bağdat, 1986, s.216; Söylemez, Mahfuz, **Bedevilikten Hadarîliğe Kûfe**, Ankara, 2001, s. 203.
- EBU'L-FİDA, İsmail b.Ali b. Muhammed, **Muhtasar fî Ahbari'l-Beşer**, Kahire, 1325.
- ERSEN MUSA, Reşid, **eş-Şurta fi'l-Asri'l-Emevî**, Mektebetü's-Sind, Kuveyt, 1990.
- F.M. DONNER, *The Shurta in Early Umayyad Syria, Proceeding of the third Semosium 2-7 A.H./24-29, October, 1987, English Section*, Vol.II, Amman, 1989.
- EL-FERÂHİDÎ Ebû Abdurrahman el-Halil b. Ahmed, **Kitâbü'l-Ayn**, thk. Mehdi el-Mahzûmî, Dâr-u Mektebeti'l-Hilâl, yy. 1995.
- EL-FEYYÛMÎ, Ahmed b. Muhammed el-Mukrî, **el-Misbâhu'l-Münîr**, thk. Muhammed Beşir, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.

- FİRUZÂBÂDÎ, Muhammed b. Yâkub, **el-Kâmûsu'l-Muhît**, thk. Muhammed Beşir, el- Mektebetü'l- İlmiyye, Beyrut, 1981.
- HAMÎDULLAH, Muhammed, **İslam Peygamberi (Hayatı ve Faaliyetleri)**, çev. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İst. 1993.
- el-Vesâiku's-Siyâsiyye li'l-Ahdin-Nebevî ve Hilâfetir-Râşide**, Beyrut, 1983.
- HASAN, H. İbrahim, **Siyasî Dinî Kültürel İslam Tarihi**, çev. İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, İst., 1985.
- İBN ABDÎ RABBÎH, Ebû Ömer Ahmed bi Muhammed, **İkdü'l-Ferîd**, thk. Muahmmmed Saîd 'Uryân, Kahire, 1965.
- İBN ARABÎ, Muhyiddîn, **Fütühatü'l-Mekkiyye**, Kahire, 1290.
- İBN ASÂKİR, Ebu'l-Kâsım Ali b. Hasan, **Fütûh**, Dimeşk, 1979.
- İBN CEVZÎ, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed Ebu'l-Ferec, **Menâkıbu Emîri'l-Mü'minîn Ömer b. Hattab**, M.E. el-Hancı Kahire, 1924.
- İBN HACER, Ahmed b. Ali Ebu'l-Fadl el-Askalânî, **el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe**, thk., Ali Muhammed Becâvî, Beyrut, 1992.
- İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Abdülmelik, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, Beyrut, 1971.
- İBN MANZÛR, Muhammed b. Mükerrrem, **Lisanü'l-Arab**, Beyrut, ty.
- İBN MİSKEVEYH, Ahmed b. Muhammed, **Tecâribü'l-Ümem**, thk. H.F. Amedroz, Oxford, 1920.
- İBN S'AD, Ebû Abdullah Muhammed, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, Beyrut, 1968.
- İBN. DUREYD, Muhammed b. Hasan, **İştikâk**, thk. Abdüsselân Hârun, Kahire, 1958.
- İBN EBÎ'L-HADÎD, Abdulhamid, **Nehcü'l-Belâga**, thk. Muhammed İbrahim, Kahire, 1965.
- İBN. MUTARRİZÎ, Nasıruddîn b. Abdu's-Seyyid Ali, **el-Muğrib fî Tertîbi'l-Mu'rib**, thk. Mahmud Fahuri, Mektebetü Usâme b. Zeyd, Halep, 1979.
- İBNÜ'L-ESÎR, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebu'l-Kerem, **el-Kâmilfi't-Târîh**, Beyrut, 1965.
- KANDEHLEVÎ, M.Yusuf, **Hayâtü's-Sahâbe**, çev. Sıtkı Gülle, İst., 1996.
- EL-KETTÂNÎ, Muhammed Abülhay b. Abdilbeker, **et-Terâtibü'l-İdâriyye Nizâmü'l-Hukûmeti'n-Nebeviyye**, Byrut. ty.

- LECKER, Michael, "Shurtat el-Khamis And Others:Notes On The Translation Of Tabari's Tarikh", Jerusalem Studies In Arabic And Islam", **Jerusalem Studies In Arabic And Islam**, Jerusalem, 1991, s.277-278.
- İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, **el-İmâme ve's-Siyâse**, Kum, 19763.
- HEMEDÂNÎ, Ebû Muhammed Hasan b. Ahmed b. Yâkub, **el-İklil min Ahbârî'l-Yemen ve Ensâbi'l-Himyer**, Muhibbuddîn el-Hatîb, Beyrut, 1987.
- EBU'L-FEREC İSFEHÂNÎ, Ali b. Hüseyin-**Kitâbü'l-Eğânî**, Kahire, ty.
- KİNDÎ, Ebû Ömer Muhammed b. Yusuf, **Kitâbü'l-Vülât ve Kitâbü'l-Kudât**,thk.Rhuvon Guest, Beyrut, 1908.¹
- İBN KESİR, İsmail b. Ömer, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**,Kahire, 1932.
- MUNÂSIRA, Abdullah Ali es-Selâmeti el -Muhammed, **el-İstihbârâtü'l-Askeriyye fi'l-İslâm**, Beyrut, 1987.
- EL-MAKRİZÎ, Takıyyudîn Ebi'l-Abbâs Ahmed bi Ali, **Kitâbü'l-Mevâ'iz ve'l-İtibâr bi Zikri'l-Hıtat ve'l-Âsâr**, I-II, Mektebetü's-Sekâfetü'd-Diniyye, Kahire 1934, 1972.
- MALİKÎ, Ebû Bekr Abdullah, **Riyâdu'n-Nüfûs fi't-Tabkâti'l-'Ulemâi'l-'İfrikiyye**, Kahire, 1951, I, 172.
- METZ, Adem, **Hadâratü'l-İslâmiyye fi Karni'r-Râbi'**Çev. Muhammed Abdulhadî Ebû Reyde, Beyrut, 1967.
- MEVLANÂ ŞİBLÎ, **Asr-ı Saadet**, çev.Ömer Rıza Doğrul, İst. 1921.
- MÜELLİFİ MEÇHUL, **Ahbâr-ü Devleti'l-Abbasiyye**, thk. Abdulaziz Durî, Beyrut, 1971.
- NACÎ, Abdülcebbâr, **Selâhiyyetü Sahibi's-Şurta ve'l-Kadı fi Asri'l-İslâmî**, **Mecelletü's-Şurta**, sayı: 28, Bağdat, 1974.
- NASIF, Abdüsselam, **eş-Şurta fi Mısri'l-İslâmî**,Bi'z-Zehrâ li'l-İğlâmi'l-Arabî, 1987.
- EN-NÜVEYRÎ, Şihâbüddîn Ahmed b.Abdulvehhâb, **Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb**,Kahire, ty..
- OKANDAN, Recai Galip, **Umumi Hukuk Tarihi Dersleri**, İst. 1979.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Asesbaşı" **DİA**, İst. 1991, III, 494.
- ÖZLÜ, A.Serdar, **Asr-ı Saadette İç Güvenlik Meselesi**, Ankara 1995.
- RAFİİ, Enver, **İslam'da Sosyal Düzen**, çev., Ahsen Batur, İst.1986.

- RAHMÜNÎ, Muhammed Şerif, **Nizâmü's-Şurta fî'l-İslâm ilâ Evâhiri'l-Karnı'r-Rabi'l-Hicrî**, Dârü'l-Arabîyyeti'l-Kübrâ, 1983.
- ER-RÂZÎ, Muhammed b. Ebû Bekr b. Abdulkâdir, **Muhtâru's-Sıhah**, thk. Mahmut Hatır, Beyrut, 1998,.
- SEZİKLİ, Ahmet, **Hız.Peygamber Devrinde Nifak Hareketleri**, Ankara 1994.
- ES-SUYÛTÎ, Celaleddîn Abdurrahman, **Hüsnü'l-Muhâdara fî Târîhi Mısır ve'l-Kahire**, Kahire, 1967-68.
- , **Tarihu'l-Hulefa**, Kahire, 1975.
- ET-TABERÎ, Muhammed b. Cerîr (310/923), **Târîhu'r-Rusul ve'l-Mülûk**, I-X, thk.Muhammed İbrâhim, Kahire, 1964, Beyrut, 1407.
- ET-TENÛHÎ, Ebû Ali muhsin b. Ebi'l-Kerem, **el-Ferec Ba'de Şidde**, Kahire, 1375.
- ET-TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsa, **el-Câmiu's-Sâhîh**, thk.Ahmed Muhammed Şakir, Dâru'l-Hadîs, Kahire, ty.,
- UMUR, Ziya, **Roma Hukuku**, İst.1951.
- EL-VEKÎ, Muhammed Halef, **Ahbâru'l-Kudât**, Kahire, 1950.
- EL-YAKÛBÎ, Ahmed b.Vadîh, **Tarîh**, Dâru's-Sâdır, Beyrut, 1960.
- YILMAZ, İbrahim, **Panayırlar ve Arap Dili ve Edebiyatının Gelişmesinde Oynadığı Rol**, (Basılmamış Doktora Tezi) A.Ü.S.B.Enstitüsü, Erzurum, 1997.
- YILMAZ, Metin, **İslâm Şurta Teşkilâtı Ortaya Çıkışı ve İşleyişi**, (Basılmamış Doktora Tezi), Samsun, 2003.
- EZ-ZEHEBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Târîhu'l-İslâm ve Tabkâtü'l-Meşâhiri**, Kahire, 1368-69.
- EZ-ZEMAŞERÎ, Ebu'l-Kasım Muhammed b.Ömer, **Esâsü'l-Belâğa**, Beyrut, 1979..
- ZEYDAN, Corci, **Medeniyeti İslamiye Tarihi**, çev. Zeki Meğamiz, İst. 1328.
- ZİNÂTÎ, Mahmut Selam, **en-Nuzumu'l-İctimâiyye ve'l-Kanûniyye fî Bilâdi'n-Nehreyn ve 'Inde'l-Arab Kable'l-İslâm**, yy.1986.

**THE PROCEEDS AND FUNCTIONAL WATCHMAN
ORGANIZATION DURING THE PROPHET AND RIGHTLY
GUIDED CALIPH**

ABSTRACT

Watchman organization which secures the commonly accepted values of states against internal threats supplies the security of individuals, has kept up its existence from the past to the present as one of the important organizations. Some hidden facts in the narratives of the political history have been brought out our research through the contribution of some events occurred in the triangle of administration, police organization and people.